

Борка Беуковић Ћосић

borka.beukovic@cosic.in.rs

Драгана Нешковић

draganabelic415@gmail.com

Библиотека „Глигорије Возаровић“

Сремска Митровица

УДК: 025.17

DOI: 10.7251/BSCSR1908211B

ЗНАЧАЈ ПОКЛОНА ЗА ФОРМИРАЊЕ ПОСЕБНИХ ФОНДОВА

Сажетак: Од посебних фондова у Библиотеци «Глигорије Возаровић» из Сремске Митровице, издваја се фонд старе и ретке књиге. У *Јединствени регистар старе и ретке библиотечке грађе* забележено је осамдесет библиографских јединица као културно добро од великог значаја. Као посебан фонд, издвојен је 1978. године у ормане затвореног типа с циљем дугогтрајног чувања, коришћења и промовисања.

Посебни фондови везани су за прошла времена и традицију даривања. Ова збирка старе и ретке књиге, смештена је у полице по нумерусу куренсу, електронски је каталогизирана и претражива у електронској бази BISIS.

Стара библиотечка грађа временски је одређена и за Републику Србију гранична година је 1867. Ретка грађа није временски омеђена, а чине је издања са малим тиражом, посебном опремом и димензијама, илегална, револуционарна и ратна издања, као и грађа која има документарну вредност због посебних обележја. Печати, екслибриси, посвете, разне забелешке значајних личности овакву грађу чине посебном. Они одају бивше власнике, дародавце, ученике и учитеље, важне поруке, одане пријатеље, рачунске забелешке у недостатку хартије, поштоваоце књиге.

Фонд је садржајан, разноврстан и стално растући. Настао је донацијама многих дародаваца. Од оснивања Српске грађанске читаонице па до данас, главна улога у формирању овог фонда припада дародавцима.

Принципи набавне политике нису примењиви у случају поклона. Поклони у посебном фонду нису временски и количински планирани, не могу се бирати према структури корисника и њиховим потребама и интересовањима.

Под поклоном се подразумевају све врсте библиотечке грађе. Он је најстарији вид селективне набавке у библиотекама. Стручним вођењем преданих библиотечких радника, поклони су уздигли и очували колективно памћење. На примерима несебичног и културног деловања наших предака, модерним читаоцима преостаје да негују своје културно наслеђе, да се кроз савремену праксу потврде као дародавци широке руке,

јер живе у времену експанзије модерне технологије, где књигу све више потискују у посебне фондове библиотека. Мисија књиге кроз овај фонд досеже свој циљ.

Кључне речи: посебни фондови, стара и ретка књига, библиотека набавка, поклони, селекција библиотеке грађе, дародавци, Библиотека «Глигорије Возаровић» Сремска Митровица.

Фонд старе и ретке књиге

Од формирања Српске грађанске читаонице 1866. године¹, па до данашње модерне Библиотеке «Глигорије Возаровић» из Сремске Митровице, постојала је тежња и жеља грађана за њеним постојањем, радом и очувањем. Ова културна установа више пута је мењала своје седиште и континуирано је попуњавала своје фондове на различите начине.

Различите друштвено-историјске околности су пратиле и наметале начине обнове фонда и његово очување. Више пута фонд је био уништаван због ратова или временских непогода.

Важност ове збирке лежи у искораку од читава два века, од времена кад су књиге настале па до данас. Многе миграције и колонизације становништва су оставиле трага на садржај посебног фонда. Како је садржај фонда препознат као фонд од велике важности за младе генерације читалаца, издвојен је из целине и формиран 1978. године. Данас Библиотека у свом поседу, поред осталих фондова, има богату збирку старих и ретких књига и периодике.

Збирка броји осамдесет наслова старе и ретке књиге и то издате у периоду од 1816. до 1867. године.²Целокупна збирка је категорисана као културно добро од великог значаја, и

¹ Мојо Медић, прир., Споменица о шездесетогодишњици осnutка Српске грађанске читаонице у Срем. Митровици: (1866.-1926.) (Сремска Митровица: Српска грађанска читаоноца, 1929): 12

² Душанка Милорадић и Борка Беуковић Ћосић, *Српске књиге Библиотеке „Глигорије Возаровић“ Сремска Митровица (1816–186)* Каталог, издат поводом сто педесет годинапостојања и рада Библиотеке у Сремској Митровици.

унета је у *Електронски регистар старе и ретке библиотечке грађе*. Најстарија штампана српска књига, коју Библиотека поседује, издата је у Будиму 1816. године под насловом *Совершен виноделац* аутора Прокопија Болића, архимандрита манастира Раковац.

Значајне су и књиге *Етика или морална филозофија* Доситеја Обрадовића, штампана у Крагујевцу 1834. године, *Мезимац* Доситеја Обрадовића, штампан у Београду 1836. и књига која припада завичајној збирци *Кратке поучителне повести* Стефана Новаковића, штампане у Новом Саду 1839. године. Ова књига је посвећена Митровчанима међу којима је аутор боравио као учитељ.³

У ову збирку одабраних наслова уврштено је и шест публикација са привезима, што је додатно чини интересантном за будуће истраживаче.

Драгоцен примерак старе књиге *Псалми Давидови* у преводу Ђуре Даничића, јединствен је примерак у нашој збирци и представља прави раритет у читавој земљи. Књига је штампана двостубачно, латиничним писмом у Пешти, 1866. године.

Најстарије књиге у фонду Библиотеке «Глигорије Возаровић» на страним језицима су две руске књиге, издате у Москви 1780. и 1782. године: Платон Левшин, *Поучительныя слова при высочайшемъ дворѣ ... Екатерины Алексѣевны ... : съ 1763. года по 1780. годъ.* (1780) и *Сказаніе о мореплаваніи : Какъ оное началось и возрастало, какія время отъ времени приносило пользы, какъ находимы были, помощію онаго, неизвѣстныя до того мѣста земли : съ краткимъ описаніемъ жизни адмирала Алексѣя Ивановича Нагаева, сочиненнымъ въ Дмитровскомъ уѣздѣ 1781 года. Часть 1 / переведено съ аглинскаго на французской языкъ, а съ онаго на русской въ 1749 году, въ Кронштатѣ, ... Мичманомъ Михайломъ Веревкинымъ* (1782). Значајна је књига на бугарском језику

³ Гавриловић Славко. *Митровица - трговиште у Срему XVIII и XIX века (1716—1848)*. Београд, 1984: 162—166

издата у Букурешту 1865. године: *Българска старина Повремено списание издаваемо в неупределено время отъ Г. С. Раковскаго*, као и две хрватске књиге, издате у Загребу - *Doktora D. Demetra dramatička pokušenja* (1838) и *Početak, naprědak i vrědnost literature ilirske od Dragutina Seljana* (1840).

Ту се налазе издања из периода балканских ратова, Првог и Другог светског рата, што по критеријима за стару и ретку књигу, спадају у ову збирку. Ратна издања обухватају само антифашистичка и илегална издања. Такође, у овом фонду се налази књижна грађа настала у периоду од 1868. до 1945. године.

Богатство овог фонда огледа се у његовом свакодневном расту. Ослањајући се на сопствене ресурсе, постоји јасна опредељеност да се домаћој читалачкој публици на непосредан начин представе културно добро града и региона. Кроз наш фонд старе и ретке књиге читаоци могу спознати шири културно-историјски контекст кроз време и простор, највећа имена домаће и светске литературе, њихова дела, уметност речи, готово, целокупну књижевност 19. и прве половине 20. века. Ту спадају дела у оригиналу, дела преводена на српски језик, монографије, зборници, периодика.

Као показатељи националног идентитета, ове драгоцености читаоцима указују на континуитет и потврду нашег постојања и стварања. То је конкретан доживљај оног што смо били, што смо сада и што ћемо бити. Садржаји овог посебног фонда највећим делом заузимају временски простор 19. и прве половине 20. века. Ова књижевност је сама по себи чин памћења. Она у својим садржајима укључује веровање, обичаје, знање, морал и уметност.

Живот људи и живот књиге су међусобно повезани. Књига је била обавезни пратилац мисионара, свештених лица, лекара, учитеља, љубитеља писане речи. Најчешће је то била Библија. За наше просторе карактеристичне су народне умотворине, песме испеване у духу народне, јуначке епике. Као наставак традиције, та поезија и епови, који су у одређеним временским периодима наше историје тешили

људе уз гусле, давале су им подстрек да опстану и истрају. Многи од њих, боравећи далеко од завичаја, а захваљујући књизи, очували су сећање на свој језик, народ и земљу из које потичу. Такве драгоцености завршиле су у туђим библиотекама, или још горе, на неодговарајућим местима.

Како је обавеза библиотекара очување културног идентитета заједнице у којој делују, њихов апел за сакупљање и промоцију таквих садржаја значи много за спас ових културних добара. У пракси се користи свака прилика да се корисници библиотечких услуга осврну на садржаје својих приватних библиотека, пронађу стару и ретку књигу, пријаве је библиотекарем, како би била унета у *Електронски регистар старе и ретке библиотечке грађе*. Циљ нам је да посредујемо у укључивању локалног становништва, у формирању и очувању и неговању колективног памћења, у обогаћивању посебних фондова старе и ретке књиге и улагању заједничких напора да се промовише културна национална баштина. У акцији *Тражимо најстарију књигу* читаоци су мотивисани да промовишу најстарију књигу из личне библиотеке путем изложбе приређене у Библиотеци. Том приликом су књиге преузете на реверс и по завршетку изложбе враћене власнику. За Библиотеку се и тада нашао леп поклон, књига *Сабране приповести* Аугуста Шеное, свезак пет, из 1886. године.

Култура сећања почива на оваквим фондовима - што су они богатији, култура сећања је шира и темељнија.

Поклони и њихов значај за попуњавање фонда старе и ретке књиге

Захваљујући једном од најстаријих начина попуњавања посебних фондова –поклањању - многе драгоцене залихе старих књига су се нашле на библиотечким полицама. Поклони обухватају све врсте библиотечке грађе, од појединачног примерка, преко већег броја примерака исте грађе, до библиотека целина, завештања и легата, који су били у власништву појединаца или институција.

За фонд старе и ретке књиге, прихвата се грађа која је комплетна и у добром материјалном стању, као стара и ретка књига од културне и библиографске вредности. Пожељна је антикварна грађа која се више не може наћи у редовној продаји. Прихвата се и грађа која се ауторством и темом односи на подручје где библиотека ради, без обзира на годину издања и језик, због своје старине или реткости, где спадају књиге, часописи, новине, фотографије, разгледнице и слично.

Поклони као најпопуларнији начин набавке⁴ основни су вид попуњавања посебних фондова. Принципи набавне политике не могу се у потпуности поштовати у случају поклона, бар када је реч о посебним фондовима. Поклони се не могу временски и количински планирати, бирати према структури корисника и њиховим потребама и интересовањима. О пријему и дистрибуцији библиотечке грађе добијене путем поклона, библиотеке у савременој пракси доносе стручно упутство којим се регулишу међусобна права и обавезе (библиотека–дародавац)⁵. Важно је од старне дародавца обезбедити сагласност да неће тражити повраћај поклона. Будући дародавци на основу постојећег упутства бивају упознати са прописима пре него што се преузме поклон, што утиче на њихову одлуку о поклону, а узимајући у обзир услове који су прописани. Понекад се добре намере дародаваца не могу испоштовати, јер библиотека задржава право да не прихвати, или да селективно прихвати понуђену библиотечку грађу. Ако се на лицу места утврди да такав поклон не задовољава физички или садржајем стварне потребе библиотеке, он се не прихвата. Примљена библиотечка грађа селектује се у складу са набавном политиком библиотеке. Поклон постаје јавно власништво библиотеке.

⁴ Дани матичних библиотека Србије 2007 Библионет. *Колекције у библиотекама: зборник радова*. Крушевац: Народна библиотека Србије, 2008. Добрила Бегенишић: стр. 33-35

⁵ Стручно упутство о припреми и дистрибуцији библиотечке грађе добијене путем поклона. Службени Гласник РС бр. 52/2011

Примљена грађа у виду поклона се евидентира, а списак остаје у библиотечкој архиви. У пракси је обичај да се дародавцима упуту писмена захвалница.

Без обзира на то што је поклон као вид набавке, непредвидив, непланиран и нередован, за фонд старе и ретке књиге изузетно је значајан и незаменљив.

Стара и ретка књига може се набавити и у антикварницама, али је то за библиотеке мање популаран начин набавке. Најчешћи разлог за то су лоше материјалне прилике и различите понуде на тржишту антикварних књига.

Осврт на 2018. годину кроз праксу прихваћених поклона

У протеклој години број поклоњених књига је знатно порастао у односу на претходне године. Кроз призму статистике, показатељи нам говоре да расте број поклона из године у годину. Посебно се издвајају поклони у протеклој, 2018. години, а за нашу Библиотеку је то значајн вид набавке.

Од укупног броја поклона у 2018. години, примљено је 2757 књига. Фонд старе и ретке књиге је богатији за 151 књигу, што је 5,5 процената од укупног броја пристиглих поклона дародаваца. Од тога је 3,3 процента категорисане библиотечке грађе. Пет публикација из периода балканских ратова, Првог и Другог светског рата су нашле своје место у овом фонду. Две најстарије поклоњене књиге издате у СКЗ су *Басне Доситеја Обрадовића*, друга свеска, из 1896. и *Исландски рибар*, роман Пјера Лотија, издат 1899. године. Остала библиотечка грађа, као најбројнија, настала је у периоду од 1896 до 1945. године.

С обзиром на старост књига, стање поменутих поклона је на доста добром нивоу. Неки примерци су прекоричени или делимично оштећени.

Као установа културе која се бави сакупљањем, чувањем и промоцијом библиотечке грађе, дугујемо велику захвалност свим дародавцима.

Дародавци

Посебни фондови везани су за прошла времена и традицију даривања. Главну улогу у формирању посебних фондова имају дародавци. Аутори и власници књига често постају и дародавци. Кроз савремену праксу имамо примере поклона од многих физичких лица, клубова и предузећа из Сремске Митровице, страних амбасада, америчке и јапанске. У фонду старе и ретке књиге, дародавци су одиграли најзначајнију улогу у формирању и обогаћивању његовог садржаја. Својом несебичношћу, поштовањем и љубављу према књизи и библиотеци, учинили су нашу збирку богатијом, вреднијом и садржајнијом.

За историју Митровице, посебно значајан траг остављен у књизи *Еремитъ у Руссији или Примѣтве Емила Дипреде Сент-Мор*, који чини рукописна посвета Уроша Милутиновића, протопрезвитера митровачког, Стефану Георгијевићу, једном од оснивача Српске грађанске читаонице. Милутиновић се ту са великим поштовањем обраћа Георгијевићу као „Најотличнијем Гражданину и великом Купцу Митровачком.“

Такође, потпис Павла Панајотовића, трговца, благајника Привременог одбора и једног од оснивача Митровачке читаонице на књизи *Примјетве Никанора Грујића, Архимандрита Кувездинскога*, нам сведочи о бившем власнику и поштоваоцу књиге и лепе писане речи.

Као поклони и посвете упућене самој Библиотеци, у виду рукописних трагова, налазе се на неколико примера старих и ретких књига.

Међу дародавцима старе и ретке књиге који се истичу бројношћу поклона, треба поменути Теодора и Бранка Василић, Јована Паликовић, Ђорђа Крестић и многа друга имена угледних грађана Митровице.

Даривати или поклањати значи учинити добро дело, стати у ред уваженијих и поштованијих, у друштву признатијих, боље се осећати. Тај узвишени чин представља хуманији

однос међу људима, зближава их, упућује их на дуготрајније дружење и сарадњу, на дугорочно памћење дародаваца.

Ко може бити дародавац и какав је његов однос према књизи уопште? Реч је о великим поштоваоцима књиге и писане речи. То су предани поклоници писане речи, са високоморалним начелима, са високим нивоом националне свести. То су љубитељи књиге са слободоумним назорима у конструкцији сопственог идентитета. Они свесно својим чином даривања културног и националног блага намећу обавезу чувања књиге, нама, библиотекарима, а и свим осталим читаоцима. Имена дародаваца трајно се памте на страницама библиотечког летописа. Није могуће именовати све дародавце који су поклањали ретке примерке књига, старих часописа и новина, првенствено због недостатка изворних података о њима. У прошлости су књижари, пренумеранти и колекционари, као носиоци културног стваралаштва, били и остали, најзначајнији културни чиниоци у земљи. Према њима су се односили са великим уважавањем и поштовањем.

Листајући странице овог културног сведочанства, видимо развој културе и културног стваралаштва на нашим просторима. Многи његови садржаји нам говоре о развоју језика и писма, о начинима борбе за очување националног идентитета. Мноштво потписа, забелешки, печата, штамбиља нас упућују на путеве књиге, показују припадност књиге различитим друштвеним слојевима. Покони уопште, бројне посвете о даривању књиге, својим изгледом, опремом и очуванашћу, дају информације о динамици коришћења књижних садржаја, о особама које су је употребљавале и у каквим условима, коме су припадале, у зависности од садржаја, по сталежу и професији, верској припадности и националности. Посвете нам говоре о лепим жељама и намерама дародаваца, о местима, крајевима из којих књиге потичу. Бројни печати на овим публикацијама имају сличну улогу, указују на припадност и путеве књиге.

У намери да заштитимо културни и национални идентитет, морамо очувати културно наслеђе. Оно је привилегија коју има мали број библиотека и њихови драгоцени садржаји се међусобно веома разликују. Богатство различитости културног наслеђа намеће и нужност уважавања свих културних достигнућа, а тиме и уважавање различитости идентитета. Повезаност националног и културног идентитета задовољава потребу за припадањем. Ако запоставимо неговање националног идентитета, постоји могућност мењања истог, као и могућност његове замене. Манипулације прошлости су могуће услед недовољног колективног памћења, као и непоштовања личних идентитета. Спречити такве појаве подразумева заједничким напорима радити на појединачном памћењу.

Културно наслеђе својом старином, обимом и садржајем, представља документовано сведочанство једног времена и једног живота. Његовим чувањем обезбеђујемо присутност прошлости у садашњости и будућности. Оно заслужује посебан третман, пажљив и брижан однос са становишта очувања и перманентног истраживања и увећања. Циљ нам је да још више приближимо културне садржаје широј јавности и тако их очувамо од заборава. Као чувари етичких, језичких, верских и културних различитости, неговањем оваквих фондова ми негујемо своје културно наслеђе и ширимо просветитељску мисију међу људима.

Литература

1. Дани матичних библиотека Србије 2007 Библионет. *Колекције у библиотекама: зборник радова*. Крушевац: Народна библиотека Србије, 2008. Добрила Бегенишић: стр. 33-35
2. Извештај о раду Библиотеке „Глигорије Возаровић“ за 2018. годину
3. Милорадић, Душанка, Беуковић Ћосић, Борка. Српске књиге Библиотеке «Глигорије Возаровић» Сремска Митровица (1816-1867) Каталог. Сремска Митровица, 2015

4. Мојо, Медић, прир. Споменица о шездесетогодишњици оснута Српске грађанске читаонице у Срем. Митровици: (1866.-1926.). Сремска Митровица: Српска грађанска читаоница, 1929: 12
5. Стручно упутство о припреми и дистрибуцији библиотечке грађе добијене путем поклона. Службени гласник РС бр. 52/2011

THE IMPORTANCE OF GIFTS FOR THE FORMATION OF SPECIAL FUNDS

Abstract: Among the special funds at the Gligorije Vozarovic Library in Sremska Mitrovica, the fund of old and rare books stands out. In the *Unique Register of Old and Rare Library Materials*, eighty bibliographic units are considered as a cultural good of great significance. It was established as a special fund in 1978 and separated into closed closets with the goal of long-term storage, use and promotion. This collection of old and rare books is placed in the shelves in accordance with the number of curators; it is electronically cataloged and searchable in the electronic database *BISIS*.

The old library material is timely defined and for the Republic of Serbia the cut off year is 1867. Rare material is not time defined, and it consists of editions with circulation of limited volume, special equipment and dimensions, illegal, revolutionary and war editions, as well as materials that have documentary value due to special features. Seals, consecrations, various notations of significant personalities make this kind of material special. They reveal former owners, contributors, students and teachers, important messages, loyal friends, computational notes in the lack of paper, book admirers, etc.

This fund consists of diverse and constantly growing number of items. It was created by donations of many contributors. Since the establishment of the Serbian Citizens' Reading Room to this day, the main role in the formation of this fund belongs to the contributors. Purchasing policy principles are not applicable in the case of gifts. Gifts in this special fund are not timely and quantitatively planned, they cannot be chosen according to the users' structure or their needs and interests.

A gift entails all kinds of library material. It is the oldest type of selective procurement in libraries. Through the professional guidance of dedicated library workers, these gifts managed to elevate and preserve collective memory. Following the examples of altruistic cultural actions of our ancestors, modern readers are left to cultivate their cultural heritage, to act as unselfish contributors in the time of modern technology expansion, where the book is increasingly being pushed into the background of special library funds. The mission of the book through this fund reaches its goal.

Keywords: special funds, old and rare books, library supplies, gifts, selection of library materials, donors, Library «Gligorije Vozarovic» Sremska Mitrovica.
